

ks. Wojciech Misztal

Uniwersytet Papieski Jana Pawła w Krakowie

BÓG I NOWOCZESNE MEDIA W ŚWIETLE NAUCZANIA PAPIEŻA FRANCISZKA

Abstract **God and the modern media according to the Pope Francis' teaching.** The theme *God and the modern media according to the Pope Francis' teaching* is presented on the basis of the messages of this Pontiff for the World Communications Days 2014–2017. The following thematic blocks are presented: 1) the God's presence and activity; 2) the lineaments and the potential of the contemporary communication; 3) God and the help that people benefit from the modern media's potential.

Bóg i nowoczesne media w świetle nauczania papieża Franciszka. Temat *Bóg i nowoczesne media w świetle nauczania papieża Franciszka* został przedstawiony na podstawie orędzi tego papieża na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu z lat 2014–2017. Omówiono następujące bloki tematyczne: 1) obecność i aktywność Boga; 2) charakterystyka i potencjał współczesnej komunikacji; 3) Bóg i pomoc, by ludzie skorzystali z potencjału nowoczesnych mediów.

Keywords Christianity, Francis (the Pope), mass media, social life, spirituality, theology
chrześcijaństwo, duchowość, Franciszek (papież), mass media, teologia, życie społeczne

Szeroko rozumiane środki społecznego przekazu (np. media społecznościowe, portale internetowe, telewizja, radio, prasa, dalej także film, kino, książka, plakat) współcześnie odgrywają bardzo ważną rolę, gdy chodzi o kształtowanie życia (myślenia, wypowiedania się, postrzegania, postępowania) poszczególnych ludzi aż po skalę globalną. Nie można się z nimi nie liczyć, nie można też bagatelizować możliwości i potrzeby ich

wykorzystania, jak też kształtowania samych mediów¹. Kościół katolicki włącza się tutaj, m.in. wskazując na związki z Bogiem. Takie zaangażowanie zostanie przedstawione w nawiązaniu do nauczania papieża Franciszka, a dokładniej do ogłoszonych w latach 2014–2017 jego orędzi na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu².

1. OBECNOŚĆ I AKTYWNOŚĆ BOGA

Wskazane cztery orędzia papieża Franciszka, rzecz jasna, dotyczą kwestii związanych z mass mediami. Trzeba więc uwzględnić, iż to w takim specyficznym kontekście Bóg zostaje tam ukazany. Będąc przedmiotem zainteresowania dokumenty to w sumie ok. 6200 wyrazów. 28 razy występuje tam termin *Dio* (pl. Bóg), 3 razy *Padre* (pl. Ojciec), 2 razy *Figlio* (pl. Syn), 10 razy *Cristo* (pl. Chrystus), 14 razy *Gesù* (pl. Jezus), 7 razy *Spirito* (pl. Duch). Co do wskazanej częstotliwości, to z podobną proporcją takiego właśnie zwracania uwagi na Boga mamy do czynienia w orędziach papieża Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu³. Przy czym w orędziach papieża Franciszka bardziej zaznacza się tu perspektywa trynitarna i pneumatologiczna: czyli mamy do czynienia z uwydatnieniem związków sfery mediów z całą Trójcą Świętą i z Duchem Świętym. Należy też uwzględnić, iż wymienione terminy to jeszcze nie wszystkie miejsca w tych dokumentach, gdzie jest mowa o Bogu (np. OŚDŚSP 2014, nr 9).

Współczesne media są aktywne, stanowią pewne przedłużenie aktywności ludzkiej i sprzyjają ludzkiej działalności, stymulują ją. W związku z mass mediami papież Franciszek przedstawia Boga jako nie tylko obecnego, ale aktywnego. Orędzia łączą z mediami klasyczne, ważne tematy teologiczne⁴. Mamy więc pozytywne powiązanie tych nowoczesnych potężnych osiągnięć, ich świata, twórców i odbiorców z dziełem stworzenia i zbawienia. Świat mediów to część świata stworzonego: w przypadku tego ostatniego papież Franciszek podobnie ukazuje świat przyrody⁵. Bóg kocha ludzi, Jego zamiary wynikają właśnie z miłości (OŚDŚSP 2015, nr 6). Miłość z Jego strony w sposób decydujący nie tylko tworzy środowisko, w którym oni żyją, ale także oddziałuje na nich od wewnątrz (OŚDŚSP 2017, nr 7). Wnętrze człowieka i zakamarki ludzkiego życia

¹ Zob. Benedykt XVI, *Messaggio per la XLI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, 1. W przypadku dokumentów papieskich, ze względu na szerszą perspektywę badawczą dot. obecności i oddziaływania treści chrześcijańskich w internecie, za punkt odniesienia, o ile nie zaznaczono inaczej, przyjęto ich tekst włoski opublikowany na portalu Stolicy Świętej: <http://w2.vatican.va/content/vatican/it.html>. Numeracja związana z w/w dokumentami pochodzi z zamieszczonych tam tekstów bądź została wprowadzona, by ułatwić zapoznanie się z nimi, i wtedy wskazuje na kolejność tworzących dane orędzie akapitów.

² Dalej: OŚDŚSP.

³ Osiem orędzi Benedykta XVI to w sumie ok. 11700 wyrazów. Termin *Dio* został tam użyty 54 razy, *Padre* 4 razy, *Figlio* 4 razy, *Cristo* 24 razy, *Gesù* 11 razy, *Spirito* 3 razy.

⁴ Na temat zwracania uwagi przez papieża Franciszka na tematy teologiczne zob. A. D. Falconer, *Mercy as the Essence of the Gospel: Key Themes in Walter Kasper and in the Ministry of Pope Francis*, „International Journal for the Study of the Christian Church” 15 (2015) nr 3, s. 245n.

⁵ Zob. D. Edwards, „*Sublime Communion*”: *The Theology of the Natural World in Laudato Si*, „Theological Studies” 77 (2016) nr 2, s. 379n; D. Edwards, *Earth as God’s Creation: The Theology of the Natural World in Pope Francis’ Laudato Si*, „Phronema” 31 (2016) nr 2, s. 1n.

przede wszystkim są, na szczęście, zdominowane przez Boga (OŚDŚSP 2017, nr 12)⁶. Tylko Bóg potrafi odczytać, co znajduje się w głębi ludzkiego serca (OŚDŚSP 2016, nr 6): nie ogranicza się On jednak do diagnozy. Bóg, który jest Życiem, pełnią życia, jego bardzo obfitym źródłem dla stworzeń i Światłością, czyni swoim doświadczeniem ludzką słabość, nawet śmierć, sprawiając, że ciemności i śmierć stają się „miejscem” zjednoczenia z Nim, w ten sposób udziałem każdego mogą stać się niezawodna nadzieja i odrodzenie (OŚDŚSP 2016, nr 2; OŚDŚSP 2017, nr 7). On jest miłosierny, współczuje i przebacza, okazuje czułość (OŚDŚSP 2016, nr 1). Będąc „solidarny z każdą ludzką sytuacją”, pokazuje, że nie jesteśmy sami, lecz „mamy Ojca, który nigdy nie może zapomnieć o swoich dzieciach” (OŚDŚSP 2017, nr 7).

Chrystus, żywe wcielenie Boga miłosiernego (OŚDŚSP 2016, nr 1), jest prawdą, która przynosi wolność. Jego łagodne miłosierdzie stanowi miarę dla ludzkiego komunikowania prawdy i potępienia niesprawiedliwości (OŚDŚSP 2016, nr 6). Kontaktując się z ludźmi, budując komuniję z nimi, przemieniając ich na lepsze, otwierając przed nimi pomyślną przyszłość, Bóg stosuje komunikację werbalną i niewerbalną (OŚDŚSP 2017, nr 7; zob. nr 9). W pewnym sensie to sam Bóg jest najdoskonalszą komunikacją i wzorem także pod tym względem dla człowieka (OŚDŚSP 2014, nr 9; OŚDŚSP 2017, nr 6; 7; 10). „Ta dobra nowina, którą jest sam Jezus, jest dobra nie dlatego, że jest wolna od cierpienia, ale dlatego, że również cierpienie jest przeżywane w szerszych ramach, jako integralna część Jego miłości do Ojca i do ludzkości” (OŚDŚSP 2017, nr 7)⁷. To, co dobre, pochodzi od Boga i dotyczy to także mediów. „Komunikacja, jej miejsca i jej narzędzia doprowadziły do poszerzenia horyzontów dla wielu osób. Jest to dar Boga” (OŚDŚSP 2016, nr 1). On obdarowuje ludzi np. możliwością spotkania się, wzajemną solidarnością, także internetem czy szerzej mediami (OŚDŚSP 2014, nr 2). Komunikacja międzyludzka dokonuje się, ma się stawać coraz lepszą w oparciu o misterium uczynienia przez Boga ludzi swymi dziećmi, czerpie z tego misterium, ma je odzwierciedlać (OŚDŚSP 2014, nr 6; 2016, nr 1; 2; 5; 11). Bóg stał się człowiekiem, umarł i zmartwychwstał, by ludzi „uwolnić [...] od grzechu i śmierci” (OŚDŚSP 2014, nr 9): jednym ze skutecznych narzędzi w realizacji tego dzieła jest właściwy Mu sposób komunikowania się z ludźmi: zarazem Bóg w ten sposób pokazuje im, jak się skutecznie porozumiewać w grupie (OŚDŚSP 2017, nr 4–8). On obdarza ludzką komunikację swoją mocą, o ile ludzie są powodowani miłością miłosierną, miłością Bożą (OŚDŚSP 2016, nr 1). Czyni z nich zwiastunów i współbudowniczych nowej, odkupionej ludzkości (OŚDŚSP 2017, nr 10). „Ten, kto [...] daje się prowadzić Duchowi Świętemu, staje się zdolny, by rozeznac w każdym zdarzeniu to, co dzieje się między Bogiem a ludzkością, rozpoznając, że On sam, w dramatycznej scenarii tego świata, tworzy fabułę historii zbawienia. Nić, którą tkana jest ta święta historia, stanowi nadzieja, a tkaczem jest nie kto inny jak Duch Pocieszyciel. Nadzieja

⁶ Co do zwracania przez papieża Franciszka uwagi na peryferie czy załki życia, zob. P. Ferrara, *The Concept of Periphery in Pope Francis' Discourse: a Religious Alternative to Globalization?*, „Religions” 6 (2015) nr 1, s. 45n.

⁷ Takie rozumowanie składa się na starania papieża Franciszka, by w sposób jak najbardziej zrozumiały przedstawić współczesnemu światu istotę orędzia i doświadczenia chrześcijańskiego. Zob. np. A. Rovati, *Mercy Is a Person: Pope Francis and the Christological Turn in Moral Theology*, „Journal of Moral Theology” 6 (2017) nr 2, s. 49n.

jest najbardziej pokorną z cnót, ponieważ pozostaje ukryta w zakamarkach życia, ale jest podobna do zaczynu, który zakwasza całe ciasto” (OŚDŚSP 2017, nr 12).

Do przymiotów Boga należy piękno, a jedną z dróg zaznajamiania z tą Jego cechą jest komunikacja międzyludzka, przekaz medialny (OŚDŚSP 2014, nr 10). Na komunikację międzyludzką składa się wymiar religijny, zasadniczo wywodzący się z kontaktu z Bogiem przez modlitwę, spotkania otwartego na potrzebujących Jego pomocy. W chrześcijaństwie wymiar religijny komunikacji jest przesycony miłością ze strony Boga, Jego udzielaniem się ludziom i przekazywaniem dalej przez ludzi tej Bożej miłości (OŚDŚSP 2015, nr 5): stanowi więc dla komunikacji międzyludzkiej niezastąpioną szansę. Piękno jest cechą spotkania, udanego komunikowania się, zjednoczenia między Bogiem i człowiekiem (OŚDŚSP 2014, nr 8). Komunikując się, stoi On u boku człowieka, dodaje odwagi, pociesza, stanowi źródło uzasadnionych nadziei i radości, prawidłowej oceny sytuacji i stąd optymizmu, bo ludzie dostrzegają działanie Boże, realizację Bożych planów, to, że On, radząc sobie ze skandalem zła, przygotowuje pomyślną przyszłość (OŚDŚSP 2017, nr 7; 9; 12). Owocność Bożego zaangażowania się widoczna jest na przykładzie ludzi świętych, ich oddziaływania. To ostatnie papież łączy z mediami za pomocą stwierdzenia, że są oni kolejnymi, licznymi wydaniem Ewangelii czy też Bożymi „kanałami”, za pomocą których Bóg skutecznie pomaga (OŚDŚSP 2017, nr 12).

2. POZYTYWNY I NEGATYWNY POTENCJAŁ NOWOCZESNEGO KOMUNIKOWANIA SIĘ

W analizowanych tekstach brak określeń jak np. *tv*, *televisione* (pl. telewizja), radio (pl. radio), *stampa* (pl. prasa). Termin *internet* (pl. Internet) występuje 1 raz, *media* (pl. media) 9 razy, z czego 2 razy w złożeniu *media sociali* (pl. media społecznościowe). Takie dane prowadzą do wniosku, że papież podchodzi do środków społecznego przekazu i komunikacji całościowo. Opowiada to obecnej sytuacji, gdy chodzi o wykorzystanie możliwości technologicznych, pewne „nakładanie się” poszczególnych rodzajów przekazu medialnego nie tylko ze względu na bardzo duże nasycenie nim życia, ale też w związku z kumulowaniem się wielorakiego przekazu np. w internecie, z korzystaniem za jego pośrednictwem z np. prasy, radia, filmów i telewizji⁸.

Komunikacja medialna obecnie osiągnęła, jak pisze papież, „niezwykle wysoki poziom rozwoju” (OŚDŚSP 2014, nr 2). Środki społecznego przekazu mają ogromną siłę, są cenne (OŚDŚSP 2015, nr 11). Papież zmiany, gdy chodzi o mass media i przekaz informacji, określa je za pomocą terminu „rewolucja”, co przywodzi na myśl, iż są one szybkie, nieraz gwałtowne, głębokie, brzemienne w różne konsekwencje. Te przemiany mają m.in. następującą cechę: są „wielkim i pasjonującym wyzwaniem, które wymaga

⁸ Jak pokazują już tytuły, w przypadku orędzi papieża Jana Pawła II na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu mamy do czynienia ze zwracaniem uwagi na poszczególne media, w miarę jak pojawiają się czy upowszechniają. Takie podejście odpowiada ówczesnym np. wyzwaniom i ewoluowaniu mediów w różnych kierunkach, ale właśnie bez łączenia się ich w internecie.

świeżej energii i nowej wyobraźni, by przekazywać innym piękno Boga” (OŚDŚSP 2014, nr 10). Nowoczesność nie musi więc oddzielać świata od Boga. Media i związana z nimi komunikacja sprawiły, że w przypadku wielu ludzi doszło „do poszerzenia horyzontów” (OŚDŚSP 2016, nr 11). Dzięki możliwości korzystania z nowych technologii, z mediów ludzie otrzymali „możliwość natychmiastowego dzielenia się informacjami i rozpowszechniania ich na szeroką skalę” (OŚDŚSP 2017, nr 1). Informacje zaś można zaklasyfikować do czterech grup: dobre, złe, prawdziwe, fałszywe (OŚDŚSP 2017, nr 1). Dostarczanie, wymiana informacji – „czy to na płaszczyźnie zawodowej, czy też w relacjach osobistych” – to w sumie nieustanna, w pewnym sensie nieunikniona obróbka danych (OŚDŚSP 2017, nr 2), co odpowiada i pozostaje w związku z tą cechą ludzkiego umysłu, jaką jest w sumie ustawiczna aktywność (OŚDŚSP 2017, nr 1).

Ludzie są zależni od mass mediów: „najnowocześniejsze media [...] zwłaszcza dla najmłodszych stały się już nieodzowne” (OŚDŚSP 2015, nr 10). Papież Franciszek zwraca uwagę na negatywne strony działania mediów, na związane z nimi braki czy niebezpieczeństwa. Co ważne, papież konstruktywnie przedstawia je w szerszej perspektywie możliwości uporania się z nimi. W orędziu z 2014 roku pisze: „Ograniczenia te są rzeczywiste, nie usprawiedliwiają jednak odrzucania mediów społecznościowych; przypominają nam raczej, że przekaz jest w ostatecznym rozrachunku bardziej zdobyczą ludzką niż technologiczną” (OŚDŚSP 2014, nr 4). Co do wyzwań i niebezpieczeństw, to należy za analizowanymi dokumentami wskazać na następujące. Potężnemu światu mediów właściwe są ograniczenia. Wskazują na to słowa: „Strategie komunikacyjne nie zapewniają piękna, dobroci i prawdy przekazu” (OŚDŚSP 2014, nr 7). Przekaz informacji osiągnął takie natężenie, takie rozmiary, że przekracza ludzkie „zdolności refleksji i osądu”, co m.in. skutkuje zaburzeniami, gdy chodzi o udzielanie odpowiedzi, ponieważ ludzie nie są w takich warunkach w stanie zdobyć się „na zrównoważone i poprawne wyrażanie samych siebie” (OŚDŚSP 2014, nr 3). Przyznanie przez daną osobę w swym życiu zbyt dużej roli korzystaniu z mediów prowadzi do zubożenia, do zakłócenia komunikacji m.in. przez zapomnienie o znaczeniu milczenia, o tym, że w jego przypadku mamy do czynienia z integralną częścią komunikowania się, np. nadawania treści słowom (OŚDŚSP 2015, nr 10)⁹.

Zagrożeniem jest ograniczanie się w przypadku komunikacji medialnej do wytwarzania i konsumpcji informacji. Wiadomość „jest ważna, ale nie wystarcza”: powodem jest nie tylko to, że ona „zbyt często upraszcza”. Ona, zdaniem papieża Franciszka, nie spełnia swego zadania, jeśli m.in. nie daje syntezy sytuacji. Gdy nie ma to miejsca, informacja, komunikacja zamiast jednoczyć, dzieli ludzi, bo „przeciwstawia sobie różnice i odmienne zapatrywania”, stymuluje „do opowiedzenia się po jednej lub drugiej stronie” (OŚDŚSP 2015, nr 11). Niszczenie pozytywnych związków międzyludzkich przybiera też następującą postać. Mianowicie chęć „korzystania z łączności cyfrowej może doprowadzić [...] do oddalania się od [...] bliźniego, od tego, kto żyje obok” (OŚDŚSP 2014, nr 3). Mass media są w stanie tak pokierować, że ludzie nie będą nawet dostrzegać swego bliźniego (OŚDŚSP 2014, nr 6). Media bywają wykorzystywane w niewłaściwy

⁹ Papież Franciszek powołuje się tu na Benedykta XVI, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 2.

sposób, tzn. ze szkodą dla ich twórców i odbiorców, gdy są traktowane jako narzędzie, aby przerwać lub osłabić kontakt, np. „by unikać słuchania, by izolować się mimo obecności fizycznej, przez wypełnianie każdej chwili ciszy i oczekiwania” (OŚDŚSP 2015, nr 10). Kiedy człowiek przyzna prymat mediom czy zda się na dominującą rolę kontaktu *via* media, to może dojść do następującej paradoksalnej, niebezpiecznej sytuacji. Jeśli ktoś nie ma dostępu do mediów społecznościowych, to grozi mu wykluczenie (OŚDŚSP 2014, nr 3): media społecznościowe, mimo że ich nazwa sugeruje coś innego, przyczyniają się wtedy do wyobcowywania. Inne wyzwanie związane z mediami społecznościowymi to takie wykorzystanie ich potencjału, że będą prowadzić do polaryzacji, do „podziałów między ludźmi i grupami” (OŚDŚSP 2016, nr 10).

Środki społecznego przekazu mogą wprowadzać ludzi w błąd. Paradoksalnie, mając do czynienia z wielością i różnorodnością danych, można wytworzyć błędny obraz rzeczywistości, ponieważ wtedy właśnie możliwe jest „zamknięcie się w sferze informacji, które są zgodne z [...] oczekiwaniami i poglądami” odbiorcy czy też z „określonymi interesami politycznymi i ekonomicznymi” (OŚDŚSP 2014, nr 3). Najnowocześniejsze media mogą stanowić przeszkodę „w porozumiewaniu się w rodzinie i między rodzinami” (OŚDŚSP 2015, nr 10). W przypadku podejścia mass mediów do rodziny papież diagnozuje: „Media niekiedy mają tendencję do takiego przedstawiania rodziny, jakby to był abstrakcyjny model do przyjęcia lub odrzucenia, do obrony lub atakowania, a nie konkretna rzeczywistość, w której się żyje; albo jakby była czyjąś ideologią przeciwko ideologii kogoś innego, a nie miejscem, w którym wszyscy uczymy się, co to znaczy porozumiewać się w miłości otrzymanej i dawanej” (OŚDŚSP 2015, nr 12). Przekaz może być ukierunkowany przede wszystkim na nakłanianie do konsumpcyjnego stylu życia czy też na manipulowanie ludźmi: w takim przypadku „mamy do czynienia z gwałtowną agresją” (OŚDŚSP 2014, nr 6). Kontakty w środowisku cyfrowym wiążą się z niebezpieczeństwem, jego uczestnicy mogą ranić jedni drugich, może tam też dojść do linczu moralnego (OŚDŚSP 2016, nr 10).

Istnieje też silny, ważny, pozytywny związek między mediami i dobrem. Papież Franciszek przedstawia mass media jako przynależące do porządku obdarowania przez Boga, zalicza do kategorii udzielanych przez Niego darów (OŚDŚSP 2014, nr 2). Z drugiej strony cenne dary Boga – dzięki Niemu, dzięki współpracującym z Nim ludziom – stają się dostępne właśnie dzięki mediom. „Również dzięki sieci przesłanie chrześcijańskie może docierać «aż po krańce ziemi» (Dz 1, 8)” (OŚDŚSP 2014, nr 8)¹⁰. U podstaw istnienia i działania mediów znajduje się ich związek z miłością, ponieważ ona „ze swej natury jest komunikacją” i podstawą komunikacji (OŚDŚSP 2016, nr 1). Jeśli słowa te odczytać w świetle biblijnego stwierdzenia „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8.16) oraz stanowiska katolickiego, że ludzka zdolność komunikacji to naśladowanie Boga, podjęcie udzielanego przez Niego daru, wynik stworzenia przez Boga ludzi na swój obraz i podobieństwo¹¹, to uzyskujemy bardzo inspirujące przesłanie co do genezy, natury i możliwości mass mediów. Papież Franciszek używa określenia „miłosierne komunikowanie się”, pisze

¹⁰ Zob. L. Magesa, *Making Disciples: Pope Francis' Paradigm for Mission*, „International Review of Mission” 104 (2015) nr 401, s. 175n.

¹¹ Zob. Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 4.

o związku, o spotkaniu – i to owocnym – nowoczesnego komunikowania się między ludźmi z miłością (OŚDŚSP 2016, nr 11). Doskonale miłosiernym jest Bóg (OŚDŚSP 2016, nr 1). Skutki udanego spotkania mediów i miłości przejawiają się w relacjach międzyludzkich jako bliskość, „która otacza troską, pociesza, uzdrawia, towarzyszy i wyprawia święto”, jako przemiana na lepsze świata, tego świata doznającego podziałów, rozbicia, polaryzacji poprzez „przyczynianie się do dobrej, wolnej i solidarnej bliskości między” ludźmi jako dziećmi Boga i braćmi (OŚDŚSP 2016, nr 11)¹².

Zasadniczo zapoznajowanie się z różnorodnością opinii pozytywnie ubogaca ludzi (OŚDŚSP 2014, nr 3). Komunikowanie się ma znaczący potencjał „budowania mostów”, wspiera spotkanie się i dalej integrację, przyczynia się do przezwycięzania nieporozumień, uzdrawia „zranioną pamięć”, przyczynia się do życia w zgodzie i w pokoju, dzięki czemu społeczeństwo zostaje pozytywnie ubogacone (OŚDŚSP 2016, nr 3). „Słowa mogą przerzucać mosty między ludźmi, rodzinami, grupami społecznymi, narodami. Jest to możliwe zarówno w przestrzeni fizycznej, jak i cyfrowej” (OŚDŚSP 2016, nr 3). „Środowisko cyfrowe jest placem, miejscem spotkań, gdzie można wyrazić sobie serdeczność [...], nawiązać pożyteczną dyskusję” (OŚDŚSP 2016, nr 10). Sieci społecznościowe są w stanie ułatwić międzyludzkie relacje, przyczynić się do dobra społeczeństwa (OŚDŚSP 2016, nr 10). Papież zwraca uwagę także na rodzinę, pisząc, że najbardziej nowoczesne mass media są w stanie „pomagać w porozumiewaniu się w rodzinie i między rodzinami”, sprzyjają rodzinie, „jeżeli pomagają opowiadać i dzielić się, być w kontakcie z tymi, którzy są daleko, dziękować i prosić o przebaczenie, umożliwiać wciąż na nowo spotkanie” (OŚDŚSP 2015, nr 10).

„[...] e-maile, sms-y, sieci społecznościowe, czaty mogą być w pełni ludzkimi formami komunikowania się” (OŚDŚSP 2016, nr 10). Świat mediów jest w stanie pomóc ludziom rozwijać się (OŚDŚSP 2014, nr 3). „Sieć cyfrowa może być miejscem bogatym w wartości ludzkie” (OŚDŚSP 2014, nr 7). Może istnieć i działać jako sieć osób ludzkich (OŚDŚSP 2014, nr 7). Nowe technologie związane z mediami, ich rozwój składa się na przybliżanie ludzi do siebie, nawet coraz silniejsze łączenie (OŚDŚSP 2014, nr 1; 2). „W szczególności Internet stwarza ogromne możliwości spotkania i solidarności między wszystkimi” (OŚDŚSP 2014, nr 2). Dobrze używany przyczynia się do rozwoju „zdrowego społeczeństwa, otwartego na dzielenie się z innymi” (OŚDŚSP 2016, nr 10). Media mogą sprawić, że ludzie będą coraz bardziej świadomi tej bliskości, lepiej się poznają; przyczyniają się do odnowienia poczucia „jedności ludzkiej rodziny”, do przełożenia go w praktyce na solidarność, na faktyczne zaangażowanie „na rzecz bardziej godnego życia” (OŚDŚSP 2014, nr 2). Społeczeństwo obywatelskie buduje się m.in. dzięki internetowi (OŚDŚSP 2016, nr 10). Media są w stanie przyczynić się do promowania kultury. Tę ostatnią papież przedstawia jako gotowość przyjmowania od innych, a nie tylko dawania, słuchania siebie wzajemnie, uczenia się wzajemnie od siebie. W ten sposób możliwe jest przezwycięzanie dzielących ludzi barier, spotkanie w atmosferze wzajemnego szacunku i zrozumienia (OŚDŚSP 2014, nr 2).

¹² Zob. K. M. Lamberty, *Proclaiming the Reign of God in a Suffering World: the Movement from Development to Liberation*, „Missiology” 45 (2017) nr 1, s. 89n.

3. BÓG I POMOC, BY LUDZIE SKORZYSTALI Z POTENCJAŁU MEDIÓW

Teologia katolicka, w tym teologia duchowości, pielęgnuje i oferuje, podobnie jak inne dyscypliny naukowe, sobie właściwe spojrzenie na świat, na człowieka. To spojrzenie jest wynikiem wielowiekowych doświadczeń i refleksji. Ze swej istoty jest ono ukierunkowane nie na teorię, lecz na praktykę. Ten cel można oddać, korzystając ze słów papieża Franciszka z orędzia na XLIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu: „pracujmy cierpliwie i ufnie nad budowaniem przyszłości we wszystkich środowiskach, w których na co dzień przebywamy” (2015, nr 13)¹³. Już starożytność chrześcijańska dokładniej przedstawiała to działanie jako współdziałanie Boga i ludzi, gdzie inicjatywa i przewaga należą do Boga, zarazem jednak chce On ludzkiego wkładu, człowiek zaś dzięki łasce cieszy się wolnością, korzysta ze swej rozumności, jest prawdziwym podmiotem myślenia, komunikowania się, działania (np. 1 Kor 3, 9; 12, 3; 15, 10; zob. też OŚDŚSP 2017, nr 8). Trzeba też uwzględnić, że teologia katolicka postrzega życie ludzkie jako wpisane w dzieło, w historię stworzenia-zbawienia (zob. np. OŚDŚSP 2017, nr 12). Wielki, złożony świat mediów, ludzkie komunikowanie się, także to za pomocą najnowocześniejszych technologii, sytuuje się właśnie w takim kontekście. Stąd np. wskazane wcześniej pozytywne strony mass mediów przedstawiają się jako pozytywnie związane z Bogiem, mające w Nim swój początek i zabezpieczenie¹⁴. Zaś strony negatywne, niebezpieczne jako potrzebujące z Jego strony np. korekty, naprawy. Ludzie nie są więc bezradni i trzeba, jak dobrze pokazuje tytuł 51. Orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „*Nie lękaj się, bo jestem z tobą*” (Iz 43, 5). *Przekazujemy nadzieję i ufność w naszych czasach* (OŚDŚSP 2017, tytuł; zob. też nr 7), na tym opierać ludzką, niezbędną aktywność.

Papież Franciszek zwraca uwagę na wielki wpływ osiągnięć technologicznych na komunikację międzyludzką (np. OŚDŚSP 2014, nr 1; 2015, nr 10). Zarazem jednak jest zdania, że bardzo dużo zależy od ludzi. „To nie technologia determinuje, czy komunikowanie się jest autentyczne, czy też nie, lecz serce człowieka i jego zdolność do dobrego wykorzystania środków, które ma do dyspozycji (OŚDŚSP 2016, nr 10). Zasadnicze znaczenie posiada więc oddziaływanie na człowieka, kształtowanie go (np. OŚDŚSP 2014, nr 2, 5; 2015, nr 7; 10; 11; 2017, nr 2). „A jeśli nasze serca i nasze działania są inspirowane przez miłość, przez Bożą miłość, to nasza komunikacja będzie nośnikiem Bożej mocy” (OŚDŚSP 2016, nr 1). Papież wskazuje na pomoc ze strony Boga, której On udziela, komunikując się z ludźmi we właściwy sobie sposób. Jest to dawanie wzoru, ale nie tylko. „W jaki sposób komunikowanie się może być w służbie prawdziwej kultury spotkania? A dla nas, uczniów Pana, co to znaczy według Ewangelii spotkać

¹³ Zob. R. W. Miller, *Deep Responsibility for the Deep Future*, „Theological Studies” 77 (2016) nr 2, s. 437n; K. Mongrain, *The Burden of Guilt and the Imperative of Reform: Pope Francis and Patriarch Bartholomew Take Up the Challenge of Re-Spiritualizing Christianity in the Anthropocene Age*, „Horizons” 44 (2017) nr 1, s. 87n.

¹⁴ Zob. M. Vodola, *Pope Francis, the Council, and the Medicine of Mercy*, „Studia Canonica” 51 (2017) nr 1, s. 265n.

osobę?” (OŚDŚSP 2014, nr 5; zob. nr 9; 2017, nr 8). „Dla nas, chrześcijan, okularami pozwalającymi rozszyfrować rzeczywistość może być jedynie dobra nowina, wychodząc od Dobrej Nowiny *par excellence*: «Ewangelii Jezusa Chrystusa, Syna Bożego» (Mk 1, 1)” (OŚDŚSP 2017, nr 6; zob. nr 5). Jednak ta pomoc nie jest zarezerwowana wyłącznie dla chrześcijan (OŚDŚSP 2017, nr 3–5)¹⁵.

Ważnym powodem zainteresowania ze strony ludzi nowoczesnymi mediami jest, jak pisze papież Franciszek, poszukiwanie nadziei. Poniżej przytoczony fragment pierwszego orędzia papieża Franciszka wydanego na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu odnosi się sektora współczesnych mass mediów cyfrowych, jednak tam właśnie obecne są przecież również inne media. „A chodzi o ulice, gdzie żyją ludzie, gdzie można do nich dotrzeć naprawdę i z czułością. Wśród tych dróg są również drogi cyfrowe, pełne ludzi, często zranionych: mężczyzn i kobiet szukających zbawienia lub nadziei” (OŚDŚSP 2014, nr 8). W chronologicznie ostatnim z jego tutaj przedstawianych orędzi temat nadziei powraca w zakończeniu. Tam określenie „w każdym zdarzeniu” nie może nie odnosić się do szeroko rozumianego świata mediów, osób w nim aktywnych, twórców, współtwórców, odbiorców (OŚDŚSP 2017, nr 12). Również tenże świat mediów jest nie tylko „miejscem”, ale także w pewnym sensie częścią oraz beneficjentem spotkania z Bogiem, dostrzeżenia i doświadczenia Jego dobroczynnego działania, tego, że On „tworzy fabułę historii zbawienia” (OŚDŚSP 2017, nr 12). Dalej pomoc ze strony Boga papież przedstawia następująco: „Nić, którą tkana jest ta święta historia, stanowi nadzieja, a tkaczem jest nie kto inny jak Duch Poczyciel. Nadzieja jest najbardziej pokorną z cnót, ponieważ pozostaje ukryta w zakamarkach życia, ale jest podobna do zaczynu, który zakwasza całe ciasto” (OŚDŚSP 2017, nr 12). Włoski odpowiednik terminu „cnota” to *virtù*, słowo wywodzące się od łac. *virtus*, które może też znaczyć „męstwo”. Dzięki swoim związkom z łaciną język włoski stosunkowo łatwo pozwala na następujące skojarzenia. Cnota-*virtù* to owoc i wyraz dojrzałości oraz mistrzostwa, znak bycia silnym w jak najpozytywniejszym sensie (por. łac. *vir*, czyli „mężczyzna, dojrzały mężczyzna”; por. też termin „wirtuoz”). W zakamarkach życia – także w przypadku świata mediów – spodziewalibyśmy się, za np. takim czy innym myślicielem, przyczółków zła czającego się do ekspansji czy wręcz jej dokonującego. Papież chce, byśmy dostrzegli coś diametralnie różnego. Tę potężną szansę przez współpracę ze swej strony człowiek ma za zadanie uczynić jeszcze silniejszą, m.in. komunikując się z innymi, w tym za pomocą mediów. „Wzmacniamy ją, odczytując ciągle na nowo Dobrą Nowinę, tę Ewangelię, która była «wznawiana» w licznych wersjach w życiu świętych, mężczyzn i kobiet, którzy stali się ikonami miłości Boga” (OŚDŚSP 2017, nr 12). „[...] dzięki sieci orędzie chrześcijańskie może zawędrować «aż na krańce ziemi» (Dz 1, 8)” (OŚDŚSP 2014, nr 8). Człowiek nie zostaje tu więc np. ubezwłasnowolniony, osłabiony, skrępowany. Nie na tym polega pomoc ze strony Boga. O tym trzeba informować, z tego trzeba korzystać także w przypadku świata mediów.

Podjęwając temat pomocy ze strony Boga w przypadku ludzkiego porozumiewania się, trzeba też zwrócić uwagę na sposób, w jaki Bóg się komunikuje. Można tu mówić

¹⁵ Zob. R. Marx, „Everything is connected”: On the Relevance of an Integral Understanding of Reality in *Laudato Si'*, „Theological Studies” 77 (2016) nr 2, s. 295n.

o dynamice wzoru i naśladowania¹⁶. W orędziu z 2017 roku papież Franciszek pisze: „Chciałbym w związku z tym przyczynić się do poszukiwania otwartego i twórczego stylu komunikacji, który nie będzie nigdy przyznawał złu głównej roli, ale starał się ukazywać możliwe rozwiązania, inspirując w ludziach, którym przekazywane są wiadomości, podejście konstruktywne i odpowiedzialne. Chciałbym zachęcić wszystkich do przedstawiania mężczyznom i kobietom naszych czasów wersji faktów naznaczonej logiką «dobrej nowiny»” (OŚDŚSP 2017, nr 4). „Ta dobra nowina, którą jest sam Jezus, jest dobra nie dlatego, że jest wolna od cierpienia, ale dlatego, że również cierpienie jest przeżywane w szerszych ramach, jako integralna część Jego miłości do Ojca i do ludzkości” (OŚDŚSP 2017, nr 7). Ta miłość jest udostępniana, przekazywana także jako informacja, która nie fałszuje, nie oszukuje odbiorcy, ale pozwala mu zapoznać się z faktycznym stanem rzeczy i skorzystać z nabytej w ten sposób wiedzy. Ona podnosi na duchu, umacnia, inspiruje. „W ten sposób rodzi się nadzieja dostępna dla wszystkich, właśnie w miejscu, gdzie życie zaznaje goryczy porażki. Jest to nadzieja, która nie zawodzi, ponieważ miłość Boża została rozlana w naszych sercach (por. Rz 5, 5), i sprawia, że rozkwita nowe życie [...]. W tym świetle każdy nowy dramat zachodzący w dziejach staje się również scenariem możliwej dobrej nowiny, ponieważ miłość potrafi znaleźć drogę bliskości i serca zdolne się wzruszać, oblicza zdolne nie ulegać zniechęceniu, ręce gotowe do budowania” (OŚDŚSP 2017, nr 7). Bóg chce i potrafi nauczyć ludzi odczytywać rzeczywistość i właściwie działać. W tym celu Chrystus korzysta z przypowieści. „Posługiwanie się obrazami i metaforami [...] jest miłosierną formą, która zostawia słuchaczowi «przestrzeń» wolności, aby ją przyjąć i odnieść również do siebie” (OŚDŚSP 2017, nr 8). Następnie papież wskazuje na znaczenie obrazów, na ich relację do pojęć. „Ponadto, jest to uprzywilejowany sposób, by wyrazić ogromną godność tajemnicy paschalnej, godząc się, aby to bardziej obrazy niż pojęcia przekazywały paradoksalne piękno nowego życia w Chrystusie, gdzie wrogość i krzyż nie niweczą, ale dokonują Bożego zbawienia, gdzie słabość jest silniejsza od wszelkiej ludzkiej mocy, gdzie niepowodzenie może być wstępem do najwspanialszego spełnienia się wszystkich rzeczy w miłości. Właśnie w ten sposób bowiem dojrzewa i pogłębia się nadzieja królestwa Bożego: «Jak gdyby ktoś nasienie wrzucił w ziemię. Czy śpi, czy czuwa, we dnie i w nocy, nasienie kiełkuje i rośnie» (Mk 4, 26–27)” (OŚDŚSP 2017, nr 8). Przedstawia się to jako wskazanie, jak uporać się z następującym problemem: „Wyzwaniem, które dzisiaj staje przed nami, jest zatem nauczenie się na nowo opowiadania, a nie po prostu wytwarzania i konsumowania informacji” (OŚDŚSP 2015, nr 11)¹⁷.

¹⁶ Nawiązując do postawy Chrystusa w czasie drogi z uczniami do Emaus (Łk 24, 13–35), o Bożym stylu komunikowania się i naśladowaniu go przez chrześcijański styl obecności w świecie cyfrowym pisze papież Benedykt XVI w *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 6 i 8. Także papież Franciszek odwołuje się do zachowania się Chrystusa zmierzającego do Emaus jako do wzoru dla komunikowania się ludzkiego, *Messaggio per la XLVIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali*, nr 9.

¹⁷ Zob. L. Melina, *Le témoignage chrétien dans la société pluraliste: sens de la foi et conscience morale*, „Bulletin de Littérature Ecclésiastique” 115 (2014) nr 1, s. 5n.

Papież Franciszek w orędziach na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu z lat 2014–2017 wskazuje, iż istnieją ważne związki między Bogiem i współczesnym, nowoczesnym, bardzo rozwiniętym światem mediów. Te związki są częścią dzieła (historii) stworzenia-zbawienia. Bóg jest tutaj aktywny i działa także na korzyść szeroko rozumianego świata mass mediów, który potrzebuje, by właściwie rozwijać się, działać, właśnie niezbędnego zaangażowania ze strony Boga. To zaangażowanie nie stanowi zagrożenia dla mediów, lecz jest wsparciem, zabezpieczeniem, warunkiem np. wolności czy wykorzystania nowoczesnego potencjału technologicznego. Przedstawia się m.in., co jest istotne, jako wzór komunikowania się, ale także jako uzdalnianie do niego.

LITERATURA

Benedykt XVI, *Messaggio per la XLI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali I bambini e i mezzi di comunicazione: una sfida per l'educazione* (24.01.2007), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20070124_41st-world-communications-day.html (1.03.2015).

Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia* (24.01.2009), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (1.03.2015).

Benedykt XVI, *Messaggio per la XLV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Verità, annuncio e autenticità di vita nell'era digitale* (24.01.2011), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20110124_45th-world-communications-day.html (1.03.2015).

Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Silenzio e Parola: cammino di evangelizzazione* (24.01.2012), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20120124_46th-world-communications-day.html (1.03.2015).

Edwards D., „*Sublime Communion*”: *The Theology of the Natural World in Laudato Si'*, „*Theological Studies*” 77 (2016) nr 2, s. 377–391.

Edwards D., *Earth as God's Creation: The Theology of the Natural World in Pope Francis' Laudato Si'*, w: „*Phronema*” 31 (2016) nr 2, s. 1–16.

Falconer A.D., *Mercy as the Essence of the Gospel: Key Themes in Walter Kasper and in the Ministry of Pope Francis*, „*International Journal for the Study of the Christian Church*” 15 (2015) nr 3, s. 244–253.

Ferrara P., *The Concept of Periphery in Pope Francis' Discourse: a Religious Alternative to Globalization?*, „*Religions*” 6 (2015) nr 1, s. 42–57.

Franciszek, *Messaggio per la XLVIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Comunicazione al servizio di un'autentica cultura dell'incontro* (24.01.2014), <http://w2.vatican.va>

va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (24.01.2017).

Franciszek, Messaggio per la XLIX Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Comunicare la famiglia: ambiente privilegiato dell'incontro nella gratuità dell'amore* (23.01.2015), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20150124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (24.01.2017).

Franciszek, Messaggio per la 50ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Comunicazione e misericordia: un incontro fecondo* (24.01.2016), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20160124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (24.01.2017).

Franciszek, Messaggio per la 51ma Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „*Non temere, perché io sono con te*” (Is 43,5). *Comunicare speranza e fiducia nel nostro tempo* (24.01.2017), http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/papa-francesco_20170124_messaggio-comunicazioni-sociali.html (24.01.2017).

Lamberty K. M., *Proclaiming the Reign of God in a Suffering World: The Movement from Development to Liberation*, „*Missiology*” 45 (2017) nr 1, s. 88–102.

Magesa L., *Making Disciples: Pope Francis' Paradigm for Mission*, „*International Review of Mission*” 104 (2015) nr 401, s. 174–180.

Marx R., „*Everything is connected*”: *On the Relevance of an Integral Understanding of Reality in Laudato Si'*, „*Theological Studies*” 77 (2016) nr 2, s. 295–307.

Melina L., *Le témoignage chrétien dans la société pluraliste: sens de la foi et conscience morale*, „*Bulletin de Littérature Ecclésiastique* 115 (2014) nr 1, s. 5–17.

Miller R. W., *Deep Responsibility for the Deep Future*, „*Theological Studies*” 77 (2016) nr 2, s. 436–465.

Mongrain K., *The Burden of Guilt and the Imperative of Reform: Pope Francis and Patriarch Bartholomew Take Up the Challenge of Re-Spiritualizing Christianity in the Anthropocene Age*, „*Horizons*” 44 (2017) nr 1, s. 80–107.

Rovati A., *Mercy Is a Person: Pope Francis and the Christological Turn in Moral Theology*, „*Journal of Moral Theology*” 6 (2017) nr 2, s. 48–69.

Vodola M., *Pope Francis, the Council, and the Medicine of Mercy*, „*Studia Canonica*” 51 (2017) nr 1, s. 263–284.